

Klas Gustavsson

Negri, Sinisi och den politiska ekonomin

Marx *Kapitalet* är försedd med undertiteln »Till kritiken av den politiska ekonomin«. Politisk ekonomi var under Marx tid beteckningen på den akademiska disciplin som vi i dag kallar nationalekonomi. Ser man på hur detta studiefält etablerades som en vetenskap, kan man tycka att den äldre benämningen är den riktiga. Den moderna nationalekonomins centralgestalt Adam Smith var professor i moralfilosofi. John-Stuart Mill – som också brukar räknas till de nationalekonomiska klassikerna – var likaledes moralfilosof, och lade med sina skrifter *Utilitarismen* (1861) och *Om friheten* (1859) grunden för såväl den moralfilosofiska doktrinen om lyckomaximering som den politiska liberalismen.

För Smith bidrog den enskilde kapitalisten genom sitt snäva vinstintresse till det gemensammas bästa, i det att marknadens fria konkurrens och privatkapitalismens oavslåtliga strävan mot ett jämviktsläge försedde kapitalisten med en för honom själv osynlig hand, vilken förde hans handling i riktning mot ett högre ändamål. Moralen inlemmades i den ekonomiska vetenskapen och den fria marknaden kunde politiskt motiveras med hänvisning till det moraliskt goda. Den liberala marknadsekonomin förutsätter att vi handlar rationellt på en marknad. Om denna marknad dessutom får leva sitt eget liv så kommer den ekonomiska tillväxten att vara uppåtgående linjär. Utilitarismen förutsätter på

samma sätt att vi vill maximera våra upplevelser av lycka, och att vi därigenom bör sträva efter att generera största möjliga lycka för största möjliga antal. Den politiska individualismen, den utilitaristiska moralfilosofin och den liberala nationalekonomin är teoretiskt tätt sammanlänkade. Att även sentida liberala ekonomer som F A von Hayek och Milton Friedman själva menar att politiska och ekonomiska rättigheter är oskiljaktiga styrker uppfattningen om att nationalekonomin är en politisk vetenskap.

När Marx 1867 gav ut det första bandet av *Kapitalet* gjorde han ingen hemlighet av att han hade en politisk mission. Undertiteln skvallrar om att han vill bidra till en kritik mot hela det sätt på vilket man ditills bedrivit vetenskap om ekonomi. Nationalekonomin dolde de sociala relationer av förtryck som kapitalismen utgjorde. Marx ville inte restaurera den liberala ekonomin med kompletterande begrepp, utan i stället visa på blindheten hos den gamla vetenskapens begrepp, och på så sätt dislokalisera vetenskapens frågor till en ny politisk terräng. Det är bristen i begrepp som »arbete« och »arbetets naturliga pris« som gör att de klassiska ekonomerna inte ser hur deras analys förskjuts till en analys om »arbetskraf-

tens värde«. ¹ När Smiths arbetsvärde-lära ställde frågan om arbetets värde, förmådde denna inte att se att arbetet under den moderna industrikapitalismen var förvandlat till arbetskraft, det vill säga till kapital och en vara.

Industrikapitalisten satsade sina pengar i råvaror och fabriker (vad Marx kallar *konstant* kapital). Utöver detta kräver produktionen också investeringar i arbetskraft (*variabelt* kapital). Denna arbetskraft måste, utöver det arbete som är nödvändig för att upprätthålla arbetarnas reproduktion, också utföra ett merarbete i vilket den arbetar för kapitalisten. Detta merarbets monetära uppenbarelseform kallade Marx mervärde. Det variabla kapitalet var den enda kapitalform som kunde öka storleken på mervärdet och på så sätt exploaterades arbetarna. I detta blir ekonomin politisk. I upptäckten att arbetarna reducerats till en vara på en (arbets)marknad och till ett (variabelt) kapital i den industriella produktionen, uppdagar Marx att den liberala ekonomin förutsätter en underordning och ett förtryck av arbetarna. Smiths jämviktsläge för ekonomin är en jämvikt av ojämliga relationer. Det är produktionen som skiktar samhället, men det är också genom denna sfärs sociala processer som motståndet mot den rådande ordningen blir

1. Engels skriver i sitt förord till *Kapitalet, andra delen*: »I det att han [Marx] här satte arbetskraften, den värdeskapande egenskapen, istället för arbetet, löste han med ett slag en av de svårigheter, på vilka den Ricardoska skolan strandat.« (Karl Marx, *Kapitalet, andra delen*, 1930, s XX.) För en utförlig beskrivning av Marx sätt att läsa de klassiska ekonomerna se Louis Althusser, *Att läsa Kapitalet del 1* (1970).

möjligt, eftersom arbetskraften kan organisera sig som klass. Fackorganisationer kan motverka utsugningen och arbetarna kan i en politisk klasskamp ombesörja sin befrielse genom revolution.

I John Sinisis uppsats *Hobbes skugga* är det just konfliktdimensionen och klasskampen i marxismen som lyfts fram. Men det är inte Marx som är huvudpersonen i artikeln, utan i stället den engelske filosofen Thomas Hobbes (1588-1679). I skriften *Leviathan* (1651) presenterade Hobbes sin teori om människans natur, och statens och rättvisans ursprung. Människan var till sin natur en alltigenom egoistisk, härsklysten och avundsjuk varelse. I det förciviliserade naturtillståndet rådde ett »allas krig mot alla«. Hobbes skriver:

En följd av detta allas krig mot alla är också att ingenting kan vara orättfärdigt. Begreppen rätt och orätt, rättvisa och orättvisa har här inte någon plats. Där det inte finns någon gemensam överhöghet, finns det inte någon lag; där det inte finns någon lag, finns ingen orättvisa.²

Den gemensamma överheten (staten/despoten) inrättas genom ett kontrakts-

skrivande och detta kontrakt utgör den lag varigenom rättvisan har sitt ursprung. Genom att överlåta flera av de friheter människan besitter i naturtillståndet till en despot, likställs alla människor som undersåtar till en makt med tillräcklig förmåga och styrka att tillse kontraktets efterlevnad. Moralens princip är att parterna håller det ingångna avtalet.³

I likhet med marxismen har rättvisan hos Hobbes alltså sitt ursprung i en underkuelse och den får sin formulering av en överhet. Hos Marx är det inte despoten, men väl den härskande klassen som definierar rätten. I *Kritik av Gotha-programmet* frågar Marx vad talet om en rättvis fördelning egentligen innebär:

Hävdar inte bourgeoisin att den nuvarande fördelningen är »rättvis«? Och är den faktiskt också inte den enda »rättvisa« fördelningen på grundval av det nuvarande produktionssättet? Regleras de ekonomiska förhållandena av rättsbegreppet? Är det tvärtom inte så att rättsliga förhållanden uppkommer ur ekonomiska?⁴

Hos både Hobbes och Marx betonas konfliktperspektivet. Hobbes ser det ur en individualistisk synvinkel, som ett

2. Thomas Hobbes, *Leviathan*, citerat i Conrad Marc Wogau (red), *Filosofin genom tiderna. 1600-talet och 1700-talet* (1992), s 157.

3. Det kan tyckas märkligt att en despotins tillskyndare som Hobbes kommit att så förknippas med den liberala idétraditionen. Men en modern liberal tänkare som John Rawls använder Hobbes teori om samhällskontraktet för att grundlägga sina egna principer för en rättvis fördelning. Rawls utformar också han sin kontraktsdsituation så att de valda principerna väljs utifrån ett kalkylerat egenintresse. Se John Rawls, *En teori om rättvisa* (1999).

4. Karl Marx, *Kritik av Gotha-programmet* (1975), s 16.

»allas krig mot alla«, medan Marx tolkar konflikterna i kollektiva termer, att »[h]istorien om alla hittillsvarande samhällen är historien om klasstrider«. ⁵ Hos Hobbes går det inte – till skillnad från hos Smith – att ur människans egoism framvaska en osynlig hand som styr de individuella handlingarna i riktning mot det gemensammas bästa. För Hobbes är det omöjligt att en människa kan uppskatta något som inte ger henne ett övertag över andra.

Sinisi anser att den nyhobbesianska ekonomiska skolan och marxismen har det gemensamt att de påvisar att reglerna för den samhällseliga ekonomin är föremål för konflikter. Det finns hos dessa båda traditioner en insikt om att den ekonomiska och politiska makten konvergerar med varandra. Trots att nyhobbesianerna och marxisterna långt ifrån är meningsfränder (minns att Sinisi räknar in den så kallade Public Choice-skolans centralgestalt, James Buchanan, bland nyhobbesianerna) menar Sinisi att det på vissa punkter finns utrymme för en fruktsam dialog. De punkter som Sinisi nämner gäller förutom synen på ekonomins samhällseliga implikationer, också frågan om uppdelningen mellan produktiva och improduktiva aktiviteter, konkur-

rensens baksida och det nödvändiga konfliktperspektivet på det ekonomiska livet.

Den andra texten i det här blocket är skriven av Antonio Negri. Negri tillhörde den italienska operaismo-rörelsen ⁶, och företräder en så kallad autonom marxism. ⁷ Efter kidnappningen och mordet på den kristdemokratiske ledaren Aldo Moro 1978, ett dåd utfört av vänstergruppen *Brigate rosse* (Röda brigaderna), arresterades över 25 000 vänstersympatisörer. 6 000 dömdes som medansvariga för mordet och bland dem den tidigare professorn i statsrätt, och dåvarande parlamentsledamoten Antonio Negri. Trots att han aldrig uppmanat till någon form av väpnad kamp och tog avstånd från mordet på Moro, dömdes han för att ha varit »moraliskt medansvarig« för dådet. Vid tiden för rättegången erhöll han i egenkap av parlamentsledamot immunitet, men tvingades till landsflykt efter att denna snart upphävts. Fram till 1997 arbetade Negri som lärare i statsvetenskap vid universitetet i Paris. När han sedan återvände till Italien tvangs han att börja avtjäna ett tretton år långt fängelsestraff. Trots starka protester från Europas främsta intellektuella och ivriga påtryckningar från Amnesty In-

5. Karl Marx och Friedrich Engels, *Kommunistiska manifestet* (1986), s 11.

6. »Operaismo«: av det italienska ordet »operaio«, arbetare.

7. För en utförlig presentation av Operaismo och den autonoma marxismen se Yann Mouliers inledning till Antonio Negris *The Politics of Subversion* (1989).

ternational, är Negri i dag alltså frihetsberövad.⁸

I uppsatsen *Keynes och den kapitalistiska teorin om staten* (*Keynes and the Capitalist Theory of the State*), analyserar Negri en ny form av kapitalism. Den ortodoxa marxismen hade hävdat att kapitalismens interna konflikter, vilka kommer till uttryck i de ekonomiska kriserna, med nödvändighet skulle leda till ett sammanbrott för hela produktionssättet. Med Keynes ekonomiska program för krisutjämning hade denna bild av kapitalismen kommit på skam. Om de klassiska ekonomerna inte hade upptäckt arbetarklassen som en politisk kategori, så hade arbetarna själva under 1900-talets början nu framträtt som en politisk rörelse. Med den ryska revolutionen i bakhuvudet och börskraschen på Wall Street över sig, fanns det skäl till oro hos borgarklassen. Keynes lösning grundas i faktumet att det i en tid av överproduktion samtidigt har skett en samhällelig underkonsumtion. För att komma till rätta med detta är det just arbetarklassens konsumtion som måste stimuleras. Hos Keynes finns arbetarklassen med som ett politiskt och ekonomiskt subjekt. Vad hans teori egentligen innebär är ett krav på en planerad kapitalism och en konjunkturpassad klasskamp. Med den aktiva konjunktur-

politiken, som tydligast framträder i Trumans »New Deal«, sätter sig staten i ekonomins centrum. Härigenom tillförsäkras sig kapitalisterna en framtid.

Negri pekar också på att keynesianismen visar att den kapitalistiska strukturen måste reagera och omformas med hänsyn till arbetarklassens politiska handling. Här visar han – i motsats till den ortodoxa marxismen – en tilltro till arbetarnas möjlighet att organisera motstånd och agera politiskt. Det han framför är alltså inte en traditionell marxistisk kritik mot Keynes, som ofta har stannat vid att hävda det omöjliga i att dämpa ekonomiska kriser inom det kapitalistiska produktionssättets ram. Texten publicerades första gången 1972, men ingår också i som ett kapitel i *The Labor of Dionysus*, från 1994. Vi publicerar ett utdrag ur detta kapitel. Det är för övrigt första gången som en Negri-text publiceras på svenska.

Såväl Sinisis som Negris texter visar på behovet av att politisera ekonomin. Det handlar inte om en återgång till en marxistisk värdeleära. Istället visar dessa texter att de ekonomiska relationerna är politiska och att vänstern måste våga utföra en radikal kritik av den dominerande ekonomiska skolbildningen, och åter anta utmaningen om en kritik av den politiska ekonomin.

8. På webbplatsen <http://lists.village.virginia.edu/~forks/TNmain.htm> finns en redogörelse för Amnestys rapporter i fallet Negri. Här är det också möjligt att skriva på en internationell petition för Negris frigivande. Petitionen har undertecknats av flera kända författare och intellektuella såsom Jacques Derrida. Längst upp på sidan citeras Michel Foucaults retoriska fråga apropå Negri: »Isn't he in prison simply for being an intellectual?«